

הדף היומי

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ת"

מסכת בבא מציעא - דף צב

עיונים על הדף

האם מלמדים את הפועל שלא יהא רעבתן?

דנו בגמ' במה נחלקו ת"ק וחכמים והעמידו ב' אופנים, לשיטה הראשונה נחלקו האם מלמדים את הפועל שלא יהיה רעבתן כדי שלא תסגור דלת בפניו, היינו לא ירצו לשכרו לעבודה. שואל הריטב"א מה סברת ת"ק שלא ימדו את הפועל הנהגה זו, מדוע שלא ילמד את חברו לא להיות רעבתן, הרי זה לטובתו מדוע למנוע ממנו הוכחה במקום שזה יעזור לו.

שיטת הריטב"א שאין כאן מחלוקת אלא ת"ק לא הביאו רעיון זה, ולכן הוסיפה המשנה את דעת חכמים שנקטו וביארו את שורש הדבר ואת הרעיון שיש ללמד את הפועל לטובתו שלא יהא רעבתן.

בשיטת"ק הביא את דעת רבינו יונתן, שנחלקו בשורש הדין של אכילת פועל, לדעת ת"ק אסור ללמד את הפועל הנהגה זו, כיון שמהתורה הותר לפועל לאכול אף יותר משכרו, אין לנו ללמדו דבר שיעקור את מה שנצטוונו בתורה.

בא"ש כתב שהלכה חכמים שמלמדים אותו ומסתבר טעמו של החכמים שטוב וישר ללמד כל אדם ולהורות לו הטוב. הוכיח בדברי יעקב ממשמעות דברי הרא"ש שהמחלוקת בין ת"ק לחכמים, שלחכמים יש מצווה להורות, ולת"ק אין צריך להורות ואין חיוב להורות, אולם משמע שאין אסור ללמדו הנהגה זו.

צריך להתבונן, מהי ההנהגה באכילה, אם זה כמות האוכל של הפועל שרגיל לאכול מדוע נקרא רעבתן, האם מחמת ששכרו אותו לכמות קטנה מוגדר הוא לרעבתן, או ששורש ההנהגה צריכה להיות שיתנהג ביחסיות למה ששכרו בעל הבית.

למדנו בגמ' בשבת (קמ, א) אמר רב חסדא מי שיכול לאכול פת שעוריה ואוכל פת חטים עובר על בל תשחית. ואומר המהרש"א דין זה שורשו באיסור של בל תשחית, לכן שינתה הגמ' ואמרה "האי מאן" שמשמעותו הנהגה כללית ולא רק "בר בי רב" כמו שאמרה הגמ' שם בשאר ההנהגות שנזכרו בהנהגות ליחידים.

דברי רב חסדא לכאורה מפליאים אם שיכול להסתדר עם לחם ומים בלבד, אם הוא יאכל בשר ודגים האם יעבור על בל תשחית? לדוגמה, יש לו על השלחן לפניו מים ובנוסף בקבוק של משקה המותק האם כאשר ישתה את הממותק יעבור על בל תשחית? (עיי"ש בשפת אמת)

אלא הביאור הוא, דבר שאין בו שום תועלת ואדם אוכל את זה לתענוג בעלמא, לא מוסיף כח ולא מוסיף תזונה, רק סתם כי כך נהגו העולם בזה, עובר על בל תשחית. פת חטים ושעורים אין בהם מעלה אחד על השני, לכן האוכל חטים סתם עובר על בל תשחית. אולם לאכול ארוחה מלאה אפי' שיכול להסתדר עם פרוסת לחם זה בודאי לתועלת.

א"כ נראה בדעת חכמים שמלמדים את הפועל, זה להתנהג בצורה נכונה, לא קשור לכמות האכילה שרגיל בה, שהרי הדין אמור כאמור ששכרו למלאכה מועטת ויש חשש שיאכל יותר מדמי השכירות, הלימוד הוא להיות מעורב בין הבריות לא להתנהג בצורה שאינה הגיונית.

מתי זוכה הפועל בפירות?

דנו בגמ' באריכות גדולה האם פועל אוכל משלו או משמים, היינו האם אכילת הפועל זה תוספת על משכורתו או שיש כאן כעין צדקה שהקנו לפועל משמים, והביאו נפק"מ האם יכול לתת לאשתו ובניו, אם אוכל משלו ויש לו בזה זכות ממונית כמו משכורת הרי יכול לתת לבני משפחתו, אך אם הקנו לו משמים, הקנו לפועל ולא לבני משפחתו, ומסקנת הגמ' שנחלקו בכך המשנה והברייתא.

בהג' הגר"א הנדפס לפנינו בצד הגליון באות (ב), מבואר שיש מחלוקת בין רש"י לתוס', מתי זוכה הפועל באכילתו. לדעת רש"י שכתב (ד"ה לדידיה זכ), "וכל זמן דלא מטא לדידה לא זכי ליה דליתבה פשעו ובניו" עכ"ל, מבואר בדעת רש"י שלצד שפועל אוכל משמים, ואין לו לתת לאשתו ובניו והקנו רק לו, זה רק קודם שזכה בזה הפועל אבל אחר שכבר הגיע לידו, נעשה כשלו בצורה גמורה ויכול לתת אף לבני משפחתו. אך בתוס' (ד"ה אי) כתבו, "ואי משל שמים הוא אוכל לא ייבין להו שלא זיכה לו הכתוב אלא מה שהוא לועס ואוכל ואין לו כח ליתן כלום" עכ"ל. מבואר בדברי התוס', שאין הפועל יכול לתת אף לאחר שהגיע לידו היות זוכה בזה רק לאחר שלעס ואכל.

בטור (מ"מ שלו) הביא מחלוקת בדבר זה, "פועל שאמר לו לבע"ה תן לאשתי ולבני מה שיהיה לי לאכול או קצת ממנו אין שומעין לו, שלא זכתה תורה לו אלא מה שיאכל הוא ואינו יכול לזכותו לאחר. ואפילו נזיר ועושה בעובדים ואומר לבע"ה תן לבני מה שיהיה לי לאכול אין שומעין לו. וי"א אם כבר נטלו בידו לאכול יש לו רשות ליתנו לאשתו ולבניו. וציון הגר"א שם (סק"ז) שזה מחלוקת רש"י ותוס' כאמור.

יש להאריך בנידון הנזכר (עי' מ"ח תקעו, ט; ובשולטי גבורים ועוד), אך נציין שיש נפק"מ אף לדין מתי זוכה המקבל במה שנתן לו בעל הבית. לגבי הנידון בגמ' בפסחים (לה) האם באכילת כזית מצוה יש הלכה שהמצה תהיה "לכם", א"כ אורח שמקבל מצה מבעל הבית, אם זוכה בה מיד כאשר מגיע לידו, הרי מקיים "לכם", אבל אם רק אחרי שאכל נעשית המצה של האורח איך יקיים "לכם", (והארכנו בזה בעיונים על הדף פסחים לח. ובקונטרס "ענין בענין - לקט ענינים על חג הפסח" ש"ל ע"י מדרשית הדף היומי - פ"ת)

לדעת ת"ק, אוכל פועל קישוא, או תמרים אפילו בשוה דנר (וכפי המבואר בגמ' אף שזה יותר משכרו). **לדעת רבי אלעזר חסמא**, אינו אוכל יותר משכרו. **לדעת חכמים** מותר. ומלמדים את הפועל שלא יהא רעבתן ועי"ז ימנעו ממנו עבודה. **הנפק"מ** בין ת"ק לחכמים, א. האם מלמדים את הפועל שלא יהא רעבתן. ב. נחלקו בשינו של רב אסי, מה דין פועל ששכרו אותו לבצור אשכול אחד, **לח"ק**, אוכלו. **לר"א**, אסור לאכול יותר משכרו. **לחכמים**, מותר לו לאכול אבל צריך להשאיר לבעל הבית. ג. נחלקו בדברי אסי בן יהודה, שדרש שמתור לכל אדם לאכול מהפירות אף שאינו פועל, **ת"ק** למדו שרק פועל, וחכמים התירו שישכרו פועלים ויאכלו כדון פועל, ולא יבוא כל אדם ויועיל במקצת ויאכל.

אמר רב אסי א, נשכר לבצור אשכול אחד, אוכלו. **החידוש** שאע"פ שאין לו אח"כ מה להניח לבעל הבית. ג. פועל ששכרו לעבודת יום אפילו בצר אשכול אחד אוכלו. **החידוש** שלא אמרים שיניח קודם לבעל הבית ואח"כ יאכל.

דנה הגמ' האם **פועל אוכל מזכותו** ונחשב לתוספת שכר, או **שהתורה זיכתה לו** כשאר מתנות עניים. **הנפק"מ** אם אמר שיתנו לבני משפחתו, אם זה מדכויתו אף הם יקבלו, אם משל שמים לא יקבלו. א. מההיתר לאכול יותר משכרו, **בהכרח** זה לא תוספת שכר אלא מתנת שמים. **דחה**, שהרי אף אם מתנת שמים לא מסתבר שהתורה תאמר לתת לו מתנה יותר משכרו, אלא התורה זיכתה לפועל. ב. לר"א שאינו יותר משכרו, משלו אוכל. לחכמים שאוכל יותר, משמים אוכל. **דחה**, לדעת כולם משלו אוכל, ונחלקו מה הכוונה "כנפשי" **לדעת ר"א** דבר שמוסר נפשו עליו אוכל. **ולדעת חכמים** דבר שמוסר להתנות שלא יאכל, וא"כ שיהא שלא יאכל יותר משכרו. ג. פועל שהיה **נזיר** אינו יכול לומר שיתנו משכרו ובניו, **בהכרח** משל שמים אוכל. **דחה**, שקנסו את הנזיר כדי שיתרחק מן הכהן. ד. לא שומעים לפועל שאמר תנו לאשתי ובני, **בהכרח** אין זה משלו. **דוחה הגמ'** שמדובר בפועל שהוא נזיר וקנסו אותו כאמור. ה. לא שומעים לפועל שאמר לתת לאשתו ובניו **משום שנאמר** "ואל כל"ך לא תתן", **ואין להעמיד** בניזר שהרי א"כ הטעם משום קנס כאמור. **דוחה הגמ'**, מדובר בניזר והביאו את הפסוק הענייני בהלכות פועל. ו. פועל שגודב בייבוש התאנים, אוכל ופטור מן המעשר. **אם התנה** עם בעל הבית שיאכל בנו, חייב הבן במעשר, **מוכח** שאין זה משכרו של הפועל. **דוחה רבינא**, חייב במעשר משום שזה נראה כמקח. ז. עבדו פועלים בנטע רבעו, אסורים באכילה כיון שצריך לאכול בירושלים. **ואם לא הודיע** בעל הבית לפועלים, פודה ומאכילם. **בהכרח** שפועל אוכל משלו, שאם זה משמים לא הקנו לו דבר איסור. **דוחה הגמ'**, שנראה כמקח טעות לכן פודה ומאכילם. ח. אם שכר פועלים לחבר תאנים שפרדו, **או** לסתום חביות שנפתחו, **אוכלים** היות וכבר נגמרה המלאכה בפעם הראשונה שנסגרו החביות וכו', **אולם** אם לא הודיע בעל הבית, מעשר ונותן לפועלים. **בהכרח** אוכל פועל משלו, ואין לומר שנראה כמקח טעות, היות ובחביות שנפתחו הדבר ברור שכבר חייבים במעשר. **דוחה ר"ש**, שמדובר שהיין לא נשאר בחבית אלא בבור הגת, ולא ידעו הפועלים משום החתיב במעשר, **א"כ עדין ניתן להעמיד** שהנושא משום מקח טעות ולא משום שפועל אוכל משלו. אמנם למדנו שהיין מתחייב במעשר מיד שיורד לבור, וא"כ אין כאן מקח טעות. **מבארת הגמ'** שיטת ר"ע שהגמר מלאכה זה לאחר שסיר את הפסולת שצפה. **ואמרו** הפועלים לא ידענו שכבר נגמרה המלאכה, ולא יכול לומר לפועלים הייתם צריכים לחשוב אולי נגמרה המלאכה, **כיון** שבאמת מקום נהגו שהמעלה את היין לתוך החביות הוא מסלק את הפסולת. **שנה רב זביד** בבית מדרשו של רבי הושעיא, היין מתחייב בתרו"מ, בבור לאחר שהוסרה הפסולת. **לדעת ר"ע**, כאשר מסיר את השמרים שעולים בקצף כאשר היין נמצא בחבית. **א"כ** ניתן להעמיד את הבריייתא אפילו ששאר היין בחביות, הפועלים טוענים שלא ידעו ששאל את השמרים מהקצף, **והוא** לא יכול לטעון שהיו צריכים לחשוב לכך, **כיון** שבאותו מקום נהגו שמי שסותם את החבית הוא שולה את השמרים. ט. מבואר במשנה לקמן, **שפועל יכול להתנות** עם בעל הבית שאינו אוכל ויעלה לו בשכרו, וכן יכול להתנות בשם כל מי שהוא רב דעת, **אבל** על מי שאינו בן דעת כגון בנו או בתו המתנים שלא יאכלו אינו יכול להתנות שלא יאכלו. **הבינה הגמ'** שמדובר באופן שהם מתפרנסים מהאב, **א"כ מוכח** שמשל שמים הם אוכלים, שאם משל פועל אוכל, כשם שמקבל את שכרו כך יכול להתנות על התוספת. **דוחה הגמ'**, מדובר שאינו מפרנסם, וגדולים הם יודעים ומוחללים. י. **מבואר בבריייתא** שיכול להתנות על עבדו ושפחתו הקטנים שלא יאכלו ויקבלו תמורה גבוהה יותר. **הבינה הגמ'** (וכך נשאר למסקנא, צג, א) שמדובר שנותן להם מזונות, **והמשנה שסברא** שלא יכול להתנות עליהם היות ופועל אוכל משל שמים, **והבריייתא סברא** שמתנה עליהם היות ופועל אוכל משלו. **דוחה הגמ'**, שבריייתא עסקו שפעלה מזונות ולכן מתנה. **ובמשנה עסקו** שלא מעלה מזונות ולכן לא מתנה. **ובבבוי הקטנים** אף שמעלה מזונות לא יכול להתנות שלא יאכלו כיון שהתורה לא זיכתה לו את צערם. **שואלת הגמ'** שניתן להעמיד את המשנה באופן שאינו מעלה מזונות **רק למ"ד** שיכול הרב לומר לעבד עשה עימי ואני זך, **אבל למ"ד** שאינו יכול לומר כך לעבד, צריך להעמיד את המשנה שאינו מעלה מזונות, **ונחלקו הבריייתא** והמשנה אם יכול הרב לומר לעבד עשה עימי ואני זך. **וקשה להעמיד באופן זה** היות ור"י סבר שיכול הרב לומר לעבד עשה עימי ואני זך, ומצינו מעתה שחלק על המשנה. **אלא פועל אוכל משל שמים**, ולא יכול לומר שלא יאכלו מפירות השדה, **הנידון** שמתנה בעל השדה שאיכיל האב או האדון את בניו או עבדיו קודם שיבואו לשדה, ותמורת כך יתן משכורת יותר גבוה שהרי הפועלים לא יאכלו. **וקשה להעמיד כך** שהרי לגבי בהמה מבואר שלא יתנה, **ומאיך** למדנו שיכול לתת לה אוכל קודם הדישה כדי שלא תאכל. **אלא חוזרת הגמ'**, שנחלקו המשנה והבריייתא האם פועל אוכל משל עצמו או משל שמים.